

Милорад М. РАДОВАНОВИЋ*
Српска академија наука и уметности (Београд – Нови Сад)

ГДЕ У ЈЕЗИКУ НАЛАЗИМО ДОКАЗЕ ЊЕГОВОЈ ФАЗИЧНОСТИ? (Проучавање језика у светлу фази логике)

У овом огледу расправља се о појмовима *фазичности* (укључујући градуелност, скалираност, степеновање, рангирање, континуалност, постепеност), те „нејасности”, „неодређености”, „прелазности” у испољавању и тумачењу језичког феномена, с циљем да се представи инвентар темељних питања с њима у вези. Теоријски оквир оваквом разматрању представљају супротстављање „тврде” аристотеловске и „меке” (‘soft’), „фази” (‘fuzzy’) логике новијег времена, којој аутор овога огледа у оваквим приликама даје предност. На крају се даје и селективни попис основних лингвистичких тема чија би истраживања могла бити „фази логиком” инспирисана, рецимо питања лингвистичких класификација, тема антонимије, те интеркатегоријалне према интракатегоријалној градуелности појава, а покрећу се и нека темељна питања „фазичности” света, мишљења и говора.

Кључне речи: фази логика, фази границе, фазичност, нејасност, категорије, скале и континууми, центар и периферија, прототипи, семантика, когнитивна лингвистика.

У почетку да се подсетимо да је „западни” научни оквир утемељен доминантно у аристотеловској „тврдој” логици (за разлику од неких традиционалних „источних” оквира). Из те логике проистичу Булова (George Boole) алгебра и њене изведенице, према којима појаве и наше судове о њима разврставамо, класификујемо, систематизујемо по обрасцима оцењивања с обзиром на вредности тачности/нетачности, истинитости/лажности: $\{1,0\}$ или $\{Т, \perp\}$. Но у међувремену, барем неки логичари неопозитивисти, попут Ханса Рајхенбаха (Hans Reichenbach), теоретичара вероватноће и тровалентне – у крајњем поливалентне – логике, тврде да се истинитост расипа на различите вредности у погледу вероватности њене, што у крајњем значи заговарање једног алата који бисмо могли назвати „неаристотеловском логиком”. Она сматра недостатном „двовалентну (двовредносну) логику” и „начело искључења трећег” („начело контрадикције”), и нуди „тровалентну (тровредносну) логику”, са допуштањем „неискључења трећег” управо („начело неконтрадикције”) $[p \vee \neg p]$ према $p \wedge \neg p$. Тако постављен алат рачуна са три степена истинитости барем:

* milard@eunet.rs

истинито, лажно и (у том смислу) неодређено. У овом правцу мислећи, логичари позитивисти, као позни Алфред Тарски и Јан Лукашјевич (Jan Łukasiewicz), конструисали су „тривалентну логику” по обрасцу вредновања исказа као исправног, погрешног и могућног/неутралног (нумерички приказивано вредностима 1, 0 и $\frac{1}{2}$), а са могућношћу устројавања и „четворвалентне логике” по обрасцу вредности: исправно, погрешно, вероватно, невероватно (апсурдно), или сл., што онда производи и „поливалентну (вишевредносну) логику” која се временом почиње називати „фази логиком” (Zadeh 1965 [1987]), а хронолошки и идејно коинцидира с филозофско-лингвистичким расправама о појму „нејасности” (‘fuzziness’, ‘vagueness’; за увид у еволуцију оваквог начина мишљења видети синтезе: Williamson 1994; Arts et al. 2004; Arts 2007; Keefe and Smith 1999; Keefe 2000; Радовановић 2009, 2014, 2015; овај наш прилог у основи и јесте резиме наведене три последње библиографске јединице). Све ће то временом прерасти у такозвану „логику континуума” (‘continuum-valued logic’), са сугестијом да се на метафоричном примеру опажања смркавања или затамњења то најбоље може приказати и схватити, ако се каже да постоји континуум од онолико момената у неком временском интервалу опажања колико је реалних бројева између 0 и 1, дакле, непребројив континуум, те да управо тако ствари стоје и са бројем „степен затамњења” (при чему наш случај дефинишемо овако: 0 = „бело”, 1 = „црно”). Језик ту овај континуум између „дана” и „ноћи” лексички парцелише, рецимо, овако: „праскозорје”, „дик зоре”, „освит”, „зора” ... „сумрак”, „сутон”, „предвечерје”, или сл. У крајњем, то може вредети и за степеновање истинитости судова о посматраном стању ствари, односно процесу који је посредни (Williamson 1994: 96–141). То је управо један од метанаучних прилаза овој теми – онај који омогућује размишљање о рангирању, градирању, степеновању исказа природних људских језика на скалама од потпуно истинитог (тачног) [=1] до потпуно неистинитог (нетачног, погрешног, лажног) [=0]. Притом са низом прелазних вредности међу њима: дефинисаних, рецимо, у терминима тзв. „теорије степена”, барем трећом вредношћу, тј. етикетама типа „неутралан”, „средњи”, „неодређен” и сл. (А када су живи људски језици у питању, и њихова средства за оцењивање вредности на скали између „истине” и „неистине”, ваља се само подсетити постојања речи *полуистина* = „делимична истина”, „непотпуна истина”). Овакав наш приступ језичким фактима, према овим налазима омогућује да се, *са становишта фази логике*, обједине: с једне стране, увид у изражавање градуелности средствима природних људских језика, а са друге стране, увиђање феномена континуалности међу различитим језичким феноменима, јединицама и њиховим класама односно категоријама (као и у њиховим оквирима).

Тако се, дакле, управо у том следу размишљања (у протеклих пола века особито јасно), насупрот „аристотеловској”, „тврдој” логици, као алат развила такозвана „фази” (‘fuzzy’), „мека” *logika* (‘soft’ logic), „расплинута”, „разливена”, „лабава”, „сива” логика (првенствено у математици и информатици, али и другде; Zadeh 1965, 1987; Berthold and Hand 2007; Subašić 1997; Радовановић 2009, 2014, 2015). То је логика која појаве и наше природним језицима формулисане судове о њима разврстава, систематизује, класификује на скалама (по принципу градуелности, континуалности, постепености, степеновања, рангирања), са фокусом на „фазичности”, „нејасности”, „неодређености”, „прелазности”, „непрецизности”, на појавама „са

маргине”, „у сивој зони” испољавања, виђења, описивања и тумачења света, и са крупним питањем „прелаза” међу категоријама, расправама о „мешаним” категоријама (Malouf 2000), и спорењем око места „рубног подручја”, „граничних случајева”, „граничника”, „границе” међу појавама и њиховим класама (Пипер 2008; у англосаксонској филозофској традицији: ‘edge’, ‘hedge’, ‘fringe’, ‘boundary’, ‘borderline’), затим са фокусом на „центру” и „периферији” у манифестовању појава на скалама разних врста (*Travaux linguistiques de Prague* 1966). Дакле: ствари нису увек подложне оцењивању типа „црно/бело”, „да/не”, „тачно/нетачно”, „истинито/лажно”, „припада / не припада”, „сви/ниједан”, „увек/никад”, „свугде/нигде”, „нужно/немогуће”, и сл., већ су подложне оцењивању одговарањем на питање у којој мери, у којем степену су оне такве – што се може односити на штошта у људском језичком и нејезичком универзуму, а поготово у њиховим „сивим зонама”. А када су класе постојања и манифестовања појава у питању, ту пак на сцену у лингвистици ступају семантичари когнитивисти са „интра и интер категоријалном градуелношћу” (међу појавама и у самима њима; на пример, међу класама речи и у њима, међу дијалектима и у њима, међу језицима, и у њима, међу „језичким савезима” и у њиховим оквирима, и сл.), при том често са идејом о прототипима и стереотипима у семантици и граматички, и сличним. (За увид у најважније чиниоце у еволуцији оваквог гледања на језик у филозофији, логици, лингвистици, и сродним областима знања видети на пример: Russel 1923; Black 1937; Vitgenštajn 1969 (1953); *Travaux linguistiques de Prague* 1966; Ross 1973; Bolinger 1975; Kosko 1993, и преглед најважнијих новијих доприноса семантичара и когнитивиста, првенствено у англосаксонском свету: Dimković-Telebaković 2007; као и синтетичне студије: Радовановић 1914, 1915, 2009).

Овакво размишљање, разуме се, непрестано нас држи и пред темељном старом дилемом: да ли је то (и) сâм свет „фазичан” или су такви наше опажање и описивање света, мишљење о њему, то јест тумачење његово и (или само) језик што о њима беседи? Рецимо, засад, у средишту пажње науке о језику ту би као типичне, илустративне теме могла бити, у избору, толико честа логичка и лингвистичка питања. Како која култура (или неки њен део) сегментује физички континуум спектра боја и шта се где у том погледу увршћује. Затим, како се уопште језички нијансирају физичке, физиолошке, естетске, етичке и друге вредности (најчешће у свету језичких антонима), то јест шта значи бити „висок”, „низак”, „дуг”, „кратак”, „паметан”, „глуп”, „леп”, „ружан”, „светао”, „таман”, „блед” или „безбојан” или „шарен”, „бео”, „црн”, „далек”, „близак”, „брз”, „спор”, „тежак”, „лак”, „празан”, „пун”, „тврд”, „мек”, „раван”, „нераван”, „млад”, „стар”, „добар”, „лош”, „богат”, „сиромашан”, „здрав”, „болестан”, „срећан”, „несрећан”, „праведан”, „неправедан”, или „духовит”, „досадан”, и сл. – у крајњем – и „истинит” или „тачан” према „неитинит”, „нетачан” чак? (Логичари у новије време доиста умеју говорити и о „степенима истинитости” у том смислу: ‘degrees of truth’.) Шта све увршћујемо у класу „дете” или „детинство”? Шта подводимо под квалификатив „ћелав”, а шта увршћујемо у категорију „ћелавост”? О којој се врсти разлике ради између категорија, културним обрасцем, народном или научном таксономијом дефинисаних класа, у познатим примерима категоризовања универзума у смислу процене степена припадања посматраних ентитета арбитрарним класама (те о концептуалним границама, затим

оквирима и нивоима категоризовања у том смислу): „столица”, „шоља”, „дрво”, „тигар”, „птица”, „риба”, „биљка”, „животиња”, „поврће”, „воће”, „намештај”, „одећа”, „возило”, „летилица”, „биће”, „дете”, „живо”, „неживо”, затим у овом контексту често помињане боје, и тако даље? Шта у академском дискурсу значи тврдња пропраћена модалностима типа „можда” (рецимо, на скали између „да” и „не”), „вероватно”, „строго узевши”, „стриктно говорећи”, „веома”, „прилично”, „умногосте”, „у извесној мери”, „у великој мери”, „добрим делом”, „донекле”, „на неки начин”, и сл.? Од које квантитативне вредности почињемо процењивати да се ради о „хрпи”, односно „гомили” нечега (Еубулидов парадокс: „Чини ли зрно жита хрпу? Очигледно не. Чине ли два зрна жита хрпу? Не. Да ли стотину зрна чини хрпу? Да. Где би онда ваљало повући *границу* у таквом случају?” Шта је „правилно”, а шта „неправилно” у језицима (и нису ли у питању само степени граматичности односно неграматичности, чак са скалом вредности и у „сивој зони” између њих)? Некако у томе духу би и филозофи обичнога говора казали како „обичан језик и нема егзактну логику”. Како градирамо знање, емоције, естетске и етичке вредности, и како то језиком исказујемо? Како разграничавамо рационалност према ирационалности, физику према метафизици, науку од псеудонауке, карактерне особине, уосталом, и нужност и вероватноћу у испољавању света, и простор, и време и тако даље? Како уопште распоређујемо квалитете на скалама вредновања њиховог, па како их квантификујемо („лепушкост”, „леп”, „веома леп”, „лепши”, „најлепши”; „мање леп”, „најмање леп”; „најмање ружан”, „мање ружан”, „ружњикав”, „ружан”, „ружнији”, „најружнији”; „једнако леп”, „једнако ружан”; „(не)довољно леп”, „(не)довољно ружан”; „исувише леп”, „исувише ружан”; и др.)? Уосталом, није ли семиолог и писац Умберто Еко написао књиге *Историја лепоте* и *Историја ружноће*, пратећи културом кодирану уметност, са свешћу о томе да су живот и свет заправо углавном негде између? Како у сличном погледу начелно поступамо с квалификацијама и квантификацијама („много”, „веома много”; „мало”, „веома мало”, „нимало”; „више него довољно”, „сасвим довољно”, „таман”, „довољно”, „једва довољно”, „безмало довољно”, „ипак недовољно”, „недовољно”; „превише”, „премало”; и тако даље)? Наравно, слéдећи овакво размишљање, човек се понекад запита, с једне стране, није ли читав универзум наш скалирано сређен, а са друге, да ли би нас прихватање становишта које позитивно одговара на такво једно питање одвело, заправо, у неизвесност (не)јасне (не)могућности спознаје света. Или – до које мере има смисла, до које је мере корисно говорити о скалама у строгом смислу те речи, и није ли, последично, то бескрајно нијансирање (или инсистирање на нијансирању) ствари странпутица науке и научног суђења по себи? Но, ипак се природним људским језиком (који је, изгледа, „фазичан” већ у суштини својој), могу саопштавати и привидно тако заумни садржаји попут оних „Чардак ни на небу ни на земљи” или „Међу јавом и мед сном”! Уз све, у семантици се и начелно поставља питање разграничења између градабилних (скалираних) и неградабилних (нескалираних) антонима, нпр.: разграничење између тзв. степенованих (градабилних, скалираних) [„висок/низак”, „студен/вreo”, „млад/стар”, „леп/ружан”] и нестепенованих (неградабилних, нескалираних) антонима [„жив/мрт”, „живот/смрт”, „крив/прав”, „ожењен/неожењен”, „унутрашњи/спољашњи”], и сл. (Радовановић 2016).

Спољашњи типични лингвистички примери за све ово били би, рецимо, међујезички континууми (севернословенски, јужнословенски, западногермански, северногермански, западноромански, келтски и сл.; Шкиљан 2002: 142), па међу-дијалекатски континууми, са арбитрарним границама међу њима. Или, рецимо: балкански језички континуум, па европски језички континуум, али и мека граница између балканског и европског „језичког савеза”, њихово прожимање, и скалирани карактер (Радовановић 2015: § 9). Темелно је произвољан, „мек” однос на релацији језик–дијалекат, при чему најчешће од веома арбитрарне одлуке ауторитета неке сорте зависи хоће ли се какав лингвистички варијетет сматрати језиком или пак дијалектом; то је предмет вечитих лингвистичко-политичких спорова, а „фазичан” *par excellence*; језик, дакле, доиста јесте дијалекат што ужива подршку неких ауторитета, и у том смислу сваки је језик и политички језик јер он бива тако што ауторитет неке врсте хоће и успе у глотополитичкој промоцији границе коју је наумио успоставити.

Типичне унутрашње лингвистичке примере у овом погледу могли би заступати читави низови појава, на пример: класификације у синтакси, семантици и граматички (по припадању језичким јединицама, њиховим класама и подсистемима, затим по нивоима и међу њима самима); уз честу немогућност прецизног одређења, рецимо, реченичних значења, падежних значења, синтаксичких значења, граматичких значења, значења глаголских времена и начина, аспектских значења, и модалних средстава, врста модалности, типова реченица или врста речи чак; разграничавање семантичких поља (и када је у питању општи лексикон, али и када се пажња усмери на народне и научне таксономије), не само у домену лексике већ и у домену граматике; антоними градабилни (степеновани) и неградабилни (нестепеновани); питање граматичких категорија у расправама о прототипичним граматичким, па и синтаксичким категоријама: *субјекту* и *објекту* (нпр. прототипични субјекат семантички је агенс, а прагматички тема, што у језичкој стварности, дакако, често не мора бити или чак није случај), *теми* и *фокусу*, *предикату*, *пасиву*, *активу*, *реченици*, *имперсоналној реченици*, *тврђњи*, *питању*, *молби*, *наређењу*, *императиву*, *прохибитиву*, *акузативу* (или неком другом падежу), *презенту*, а нарочито о прототипичној *именици* или *глаголу*, па *герунду*, или узмемо, *метафори*, или чак *језичком нивоу* – на пример; отуд и континууми међу језичким нивоима; континуум на релацији разумљивост – неразумљивост међу језицима и њиховим варијететима; континууми међу варијантама стандардних језика (и у лексичком и у граматичком погледу); континууми међу социолектима (на пример на релацији: стручни жаргон – супкултурни жаргон – естрадни жаргон – спортски жаргон – жаргон младих – фамилијарни жаргон – разговорни стил – писани стандард, и сл., лако препознатљиви у медијској сфери употребе језика); „цурење” жаргонизама у стандард и општа дифузија у том погледу у историји језичкога света; континууми између вернакуларâ и стандардних језика (и њихово стално прожимање); континуум између страних и домаћих речи, у крајњем и између пуризма и антипуризма (интернационализма); (с претходним у вези, но и шире схваћено) „мешани” карактер језика; уобичајене потешкоће у типолошком разврставању језика света (пример енглеског језика, који од флективног индоевропског устројства, путем аглутинације, тежи чак изолатном граматичком обрасцу; или: изразити аналитизам као граматички образац и у енг-

леском и у неким балканским језицима; таквим поводима говори се у ствари о степенима синтетичности односно аналитичности језика, као и о прелазним језичким типовима; то једнако вреди и за претпостављени праиндоевропски пут од прелаза између изолације и аглутинације ка прелазу између аглутинације и флексије); статистичке и имплицативне универзалије (типа: *ако неки језик...*, *онда у том језику по правилу...*); налази глотохронологије као поступка историјско-реконструкцијског (што нумерички квантификује процесе језичке конвергенције и дивергенције, историјског развоја и контаката); квантитативна, тј. статистичка лингвистичка проучавања уопште (особито статистичка лингвистичка проучавања у функционалној стилистици); прелазне фазе у језичкој еволуцији и постепеност језичких промена у начелу (језичке промене се по правилу догађају кроз след што увек укључује и прелазну фазу неке врсте у процесу: $a \dots a \wedge b \dots b$; другачије речено: ретко бива $a > b$, обично бива $a > a \sim b [> b]$); постепеност процесâ граматикализације и лексикализације у језицима (нпр. векови прођу док граматикализацијом, кроз „граматикализационе канале” односно „скале” од броја *један* и/или демонстратива постану чланови у језицима, или док дође до енглеских граматичких образаца типа `I am going to sing`, `They keep complaining`, `They used to come on Friday`, `They have left`, `They have to pay` или – док од негдашњих граматички исправних формација „лексикализационим каналима” односно „скалама” не постану индеклинабилне лексеме типа партикула и адверба као српско: „хајде”, „хотимиче”, „будибогснама”, „недајбоже”, „божесачувај”, „добростојећи”, итд.); способност историјских промена да модификују (и иначе толико арбитрарни) граматички статус речима; континууми који се тичу времена и степена фразеологизације језичких израза; међугенерациска трансмисија језичких промена у оквирима говорне заједнице, уз уобичајену дифузију међу говорним варијететима кроз језичке контакте; однос између језика и говора у смислу опозиционалности према градуелности (јединице у систему језичком припадају класи *A* или класи *B*, док се у реализацији његовој оне распоређују као остварења која препознајемо вредносним судовима типа „ипак *A*”, „ипак *B*”); градуелност већ у самом успостављању и испољавању системских опозиција (нпр.: у погледу отворености вокалских вредности, или у реализацији српског тонског акцента овисно о кретању реченичне интонације); градуелност у испољавању квантитативних и тонских вредности у фонологији уопште; протешкоће у разврставању нејезичких контекста, те њихово преклапање, преливање, прожимање, преплитање приликом утицања на језик (нпр.: оквир који окружује комуникацију односно интеракцију [референт /= тема/, физички амбијент /= време, место, околности/, институционални амбијент /= домен, ситуација, улоге, статус/] и сцена која претходи комуникацији односно интеракцији [физиолошка, психичка, социјална, културна, прагматичка /.../]); континуум на релацији намеравано/протумачено значење у комуникацијама и интеракцијама свих врста (примери потенцијалне вишезначности у исказима типа „Убила мужа у сну” или „Непотребно прецртати”); испреплетеност језичких функција, те „мек” прелаз међу њима, у сваком говорном чину (а и њихове класификације иду од две-три до дванаест функција језичких; при чему вреди као опште и опажање да се у сваком жанру, стилу, говорном догађају или говорном чину, односно у свакој говорној ситуацији или домену употребе језика, другачије постројава хијерархија функција језичких; а најосновније су, ипак, референцијална,

конативна, те за њима у рангу емотивна и фатичка); процене успешности говорних чинова типа перформатива, или пак тачности говорних чинова типа констатива (ово се друго питање заправо налази у самоме темељу питања фазичности); (с претходним у вези, а и иначе) укупно подручје модалности у језику, и његов третман у лингвистици и логици (ма како ми то подручје дефинисали или разврстали, оно по природи ствари спада у фази појаве *par excellence*: а да се и не помиње фазичност већ и саме границе модалног и немодалног у језику – уколико тако шта уопште и постоји); сагласно претходном, и питања везана за однос центар/периферија када је значење модалности у питању (уп. на пример српски континуум у том смислу када је значење императивности у питању: „Наређујем ти да то урадиш” – „Уради то” – „Било би добро (за тебе) да то урадиш” – „Препоручујем ти да то урадиш” – „Саветујем ти да то урадиш” – „Урадио бих то (да сам) на твом месту” – „То се мора урадити” –; а слично бива и са значењима прохибитивности, оптативности, и др.); и даље у том правцу – континууми међу типовима и средствима за изражавање модалности (од парајезичких средстава разних врста укључујући и гестове, модалних речи и израза, етикета за обраћање, ословљавање, евоцирање и титулисање, учтивих фраза и опсцености, преко модалних глаголских облика, творбених модела и реченичних образаца, све до перформативних глагола, варијације говорних чинова, реченичне интонације и прозодијске варијације уопште, стилских формација, и других средстава); континууми не само на релацији модалност–немодалност већ и на релацијама модалност–референцијалност, модалност–(анти)фактивност, модалност–пресупозиције, и сл.; дисперзија асоцијација у асоцијативним тестовима и речницима у односу на центар асоцијативног поља, тј. у односу на прототипични асоцијат (тако, је, рецимо, за придев „моћна” први асоцијат „жена”; а тек онда за њом убедљиво „држава” и др.) – и штошта друго још.¹ [...].

¹ Са свим изложеним питањима у тесној вези, јесте и тема континуума виђеног у облику унутаркатегоријалног и међукатегоријалног градирања (AARTS 2007: §§ 5, 6; HANSEN and GRKOVIĆ-MAJOR 2010: 5; Радовановић 2009: §§ 35, 37; 2014: § 7, 2015: § 37) – кроз темељне врсте његове: (А) *интракатегоријална* (*супсективна*, *интрасективна*) и (Б) *интеркатегоријална* (*интерсективна*) градираност, скалираност. Прва, дакле, има унутаркатегоријалну природу и рачуна са прототипима, центром и периферијом (маргином, сивом, рубном зоном, непропорционалношћу), допуштајући члановима класе да њена својства испољавају у различитим видовима и степенима. А друга је међукатегоријални феномен и битно је карактерисана (барем) двома конвергирајућим класама појава. Такав поглед на градуелан, скалирани, карактер граматичких категорија: с једне стране, (А) призива, рецимо, случај с познатим учењем Александра Белића о „правим” и „неправим” именицама (дакле, нешто је у језику именицом у већем или мањем степену) – а са опаскама о томе да оне прве, означајући бића и предмете (као скуп особина њихових, на пример: „кућа”, „дрво”, „рука”, „жена”, „човек”, „пас”), јесу ближе типичним репрезентантима класе односно прототипичној вредности именице, док оне друге, означајући својства или процесе (при том излучујући једну особину у први план, рецимо, деадјективи и девербативи типа нежност, читање, гледалац, нежења), чине то мање репрезентативно за класу именице, односно за прототипичну вредност њену. Нешто слично би се могло видети и код глагола (у том смислу, дакле, нешто је у језику глаголом у већем или мањем степену), на релацији: пунозначни, дакле прототипични („пева”, „спава”), модални („може”, „мора”), фазни („почиње”, „завршава”), семикопулативни („врши”, „чини”), копулативни („јесте”, „бива”), и тако даље. С друге стране, (Б) у питању су појаве са њиховим преклапањем односно пресецањем, „мешањем” (стога се овај други случај, разумљиво, најочигледније приказује алатом што нам га нуди теорија скупова: $\alpha \cap \beta$, са идејом да постоје појединости што поседују обележја обеју класа): граматички случај енглескога герунда, „који има селекциона обележја глагола, а дистрибуционе одлике именице” (слично је и са српским девербативима типа глаголске именице, с глаголском семантиком, а именичким понашањем, у примерима као: „Не волим његово оклевање / то што [кад] он оклева”; па лингвисти одавно у том правцу мишљења говоре о степенима „глаголности” односно „именичности”

Све у свему, да закључим: ваља бити у тумачењу човека и његовога језика агенс нијансирања пре него агенс пресуђивања. Са још увек отвореним питањем – „Да ли је то свет сâм фазичан, па су / или су такви наше опажање и тумачење света, мишљење о њему, те и сâм говор о њима?“ Дакле, волели бисмо да живимо у свету *јасно разграничених* категорија (и чинимо пуно не би ли нам тај свет управо тако изгледао, језиком, кроз народне и академске таксономије, кроз образовање и науку, и логичке систематизације разноврсне, кроз религијско, етичко и естетско тумачење вредности, кроз друштвене организације и културне обрасце, кроз мере и стандарде, календаре, и другачије). Но укупни живот нас учи да то по правилу није баш често могућан случај стварности.

Литература

- Пипер П. „Граматика границе”. *Јужнословенски филолог*, LXIV (2008): стр. 307–322.
- Радовановић М. *Увод у фази лингвистику*. Библиотека Елементи, 82. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- Радовановић М. „Фази логика у лингвистици: темељна начела и одабрани примери. (Приступна беседа у САНУ одржана 22. маја 2013. године)”. *Глас*, CDXXI (Одељење језика и књижевности 29) (2014): стр. 39–50.
- Радовановић М. *Фази лингвистика*. Библиотека Theoria, 86. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2015.
- Радовановић М. „Градабилна vs неградабилна антонимија”. *Путевима речи: Зборник радова у част Даринки Гортан Премк*. Уредник Рајна Драгићевић. Београд: Филолошки факултет, 2016: стр. 109–119.

*

- Aarts B. *Syntactic Gradience. The Nature of Grammatical Indeterminacy*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Aarts B., Denison D., Keizer E., Popova G. (eds.). *Fuzzy Grammar: A Reader*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Berthold M., Hand D. J. (eds.). *Intelligent Data Analysis*. – 2nd revised and extended edition. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2007.
- Black M. „Vagueness: An exercise in logical analysis”. *Philosophy of Science*, 4 (1937): стр. 427–455.
- Bolinger D. *Aspects of Language*. – Second Edition. New York: Harcourt Brace Jovanovic, 1975.
- Dimković-Telebaković G. *Some Explorations in Fuzzy Semantics*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2007.

појединих граматичких форми (нпр. на релацији: „читати – читање – читам – читајући – читан – читаност – читалац”). Те би, следствено, и прелаз између тако основних категорија какве су за лингвисте, традиционално уврежено, глаголи, именице и придеви, заправо, био у нашем смислу речи – континуум.

- Hansen B., Grković-Major J. (eds.). *Diachronic Slavonic Syntax. Gradual Changes in Focus*. München – Berlin – Wien: Verlag Otto Sagner (Wiener slawistischer Almanach, Sonderband, 74), 2010.
- Keefe R. *Theories of Vagueness*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Keefe R. Smith P. (eds.). *Vagueness: A Reader*. Cambridge, Mass: The MIT Press, 1999.
- Kosko B. *Fuzzy Thinking. The new Science of Fuzzy Logic*. London: Flamingo, 1993.
- Malouf R. P. *Mixed Categories in the Hierarchical Lexicon*. Stanford, California: Center for the Study of Language and Information, 2000.
- Ross J. R. Fujimura O. (ed.) „Nouniness”. *Three Dimensions of Linguistic Research*. Tokyo: TEC Company, 1973: стр. 137–257.
- Russel B. „Vagueness”. *Australian Journal of Philosophy and Psychology*, 1 (1923): стр. 84–92.
- Subašić P. *Fazi logika i neuronske mreže*. Beograd: Tehnička knjiga, 1997.
- Škiljan D. *Govor nacije. Jezik. Nacija. Hrvati*. Zagreb: Golden marketing, 2002.
- Travaux linguistiques de Prague 2* (= *Les problèmes du centre et de la périphérie du système de la langue*). Red. Josef Vachek. Prague: Académie Tchécoslovaque des Sciences, 1966.
- Vitgenštajn L. *Filosofska istraživanja*. Beograd: Nolit, 1963. (Wittgenstein L. *Philosophische Untersuchungen*. Oxford: Basil Blackwell, 1953.)
- Williamson T. *Vagueness*. London – New York: Routledge, 1994.
- Zadeh L. A. „Fuzzy sets”, *Information and Control*, 8/3 (1965), стр. 338–353. (Zadeh L. A. *Fuzzy Sets and Applications: Selected Papers by L. A. Zadeh*. Eds. R. R. Jager, et al. New York: John Wiley, 1987: pp 29–44.)

Milorad M. Radovanović

WHERE IN LANGUAGE WE FIND PROOFS OF ITS FUZZINESS
(Fuzzy and Linguistics)

Summary

The essay discusses the notion of *fuzziness* (scalarity, discreteness, continuity, progressiveness, gradability, gradation, imprecision, vagueness) in the expression and interpretation of language phenomenon, in order to compile an inventory of essential issues related to it. In that sense the paper reviews earlier contributions to these concepts in philosophy, logic, mathematics and science in general, but mostly in linguistics. Theoretical framework for such considerations is represented by the opposed 'hard' Aristotelian and 'soft', *fuzzy* logic of recent time (to which the author gives prevalence in these considerations). At the end, a list of characteristic linguistic research topics has been presented.

Key words: fuzzy logic, fuzzy boundaries, fuzzyness, vagueness, categories, scales and continuums, centre and periphery, prototypes, semantics, cognitive linguistics.